

Darja Mazi - Leskovar
Univerza v Mariboru

VARUH V RŽI IN AMERIŠKI MLADINSKI ROMAN

Roman pisatelja J. D. Salingerja *Varuh v rži* se uvršča med velike uspešnice 20. stoletja. Da bi mogli ovrednotiti njegovo vlogo v ameriški književnosti, članek podaja kronološki pregled uspešnic mladinskega romana od 18. stoletja do 1950, izpostavi popularnost in družbeno kritičnost posameznih del ter ugotovi, da Salinger nadaljuje najboljšo tradicijo mladinskega romana.

The novel *The Catcher in the Rye* (1951), written by J. D. Salinger has been one of the bestsellers of 20th century American literature and one of the bestselling and most translated young adult books globally. The number of books sold, particularly in the USA, greatly surprises. However, numbers alone cannot produce an adequate picture of the reception of this novel by its target audience. What is needed is to estimate its popularity within the specific American context. Hence, the purpose of this article is twofold. First, to give an overview of the bestsellers which were read by young adults from the mid-eighteenth century to the 1950s., all of which met with positive acclaim from the professional audience. This survey includes books which were written specifically for a teenage audience together with novels written for adults which either passed into young adult literature or became dual-audience books. This article puts special emphasis on the reception of these books by the teenage audience. Since *The Catcher in the Rye* was also criticised because it contains explicit and implicit social criticism, the second goal of this article is to focus on the critique of society expressed in the chosen books and to compare the literary means used by their authors to the approach of J. D. Salinger in his popular novel. It can be concluded that Salinger's novel continues the tradition of the American young adult novel, even though it brings so many novelties that it is considered as the most recent precursor of the modern teenage fiction.

1 Uvod

Roman *The Catcher in the Rye* (1951) ameriškega pisatelja Jeroma Davida Salingerja (1919–2010), ki ga Slovenci danes poznamo predvsem pod naslovom, *Varuh v rži*, je ena izmed pomembnejših uspešnic v ameriški književnosti, saj se uvršča med najbolj izposojane knjige v ameriških knjižnicah in njegova prodaja v skoraj 60 letih po izidu ni upadla. V začetku tega leta, ko je ob avtorjevi smrti ponovno poraslo zanimanje za to delo, so zanesljivi ameriški viri, na primer *The Washington Times*, zapisali, da vsako leto še vedno prodajo okoli 250.000 izvodov Salingerjevega edinega romana (Sanford Pinsker, Holden Caulfield on Social Security, <http://dispatch.fandm.edu/read.php?id=271>, 13. jun. 2010). Taka branost

literarnega dela soustvarja ameriško in tudi globalno kulturno podobo. Vpliv tega dela na generacije mladih vzdržujejo tudi številni prevodi, saj se roman uvršča med najbolj prevajane ameriške knjige 20. stoletja in med najbolj odmevne mladinske romane v angleškem jeziku. Salingerjeva zgodba o nekaj dneh šestnajstletnega Holdna Caulfielda in njegovem videnju sveta, družbe in samega sebe je bila do devetdesetih let prejšnjega stoletja tudi največkrat prepovedana knjiga v Združenih državah Amerike. Predpostavljamo lahko, da je bil roman tudi zaradi svoje kontroverznosti deležen izjemne pozornosti kritiške javnosti. Tudi njegov avtor, ki je po svojem izjemnem literarnem uspehu začel zavračati vsak stik z mediji, si je tako vedno znova pridobival medijsko pozornost.

Ob tako ustvarjenem izjemnem statusu se lahko porodi vprašanje, v kakšen literarni in družbeni kontekst se je zapisalo delo do tedaj razmeroma neznanega avtorja, ki je pred letom 1951 objavljale le zgodbe za odrasle. Slednje so bile sicer deležne dobrega sprejema kritiške javnosti, a uspeh *Varuha v rži* je bil izjemen od prvega natisa dalje. Pisatelj je roman namenil odraslim bralcem, ki so ga sprejeli z zanimanjem, mladi bralci pa so si ga 'prisvojili'. Očitno je delo ubesedilo občutenje, ki je bilo blizu širokemu krogu bralcev in ki še vedno lahko spremlja odraščanje v urbanem svetu zahodne kulture. Za raziskovalca recepcije literarnega dela je izjemnost odziva na Salingerjev roman dejstvo, ki razkrije svoje razsežnosti šele v primerjavi z recepcijo drugih besedil podobne vrste. Pričujoča razprava bo zato ovrednotila odzive na *Varuha v rži* v luči prikaza odzivov, ki so jih bile deležne druge uspešnice resničnostne proze. Predstavila bo tiste mladinske romane, ki so jih od 18. do sredine 20. stoletja prebirali najširši krogi ameriških mladih bralcev in ki so se zaradi svoje umetniškosti zapisali v ameriško literarno zgodovino. Prikazala bo tako romane za odrasle, ki so se uvrstili med mladinsko branje, kot tudi dela, ki jih literarna teorija v anglosaškem kulturnem okolju opredeljuje kot 'teenage novel' ali 'adolescent novel'.

Oba angleška strokovna izraza ustrezata slovenski terminološki opredelitvi 'mladinski roman', ki jo je podala Dragica Haramija v članku *Žanri slovenskega realističnega romana* (Haramija 2003). Izraz mladinski roman se bo zato tudi v tem besedilu nanašal na daljša mladinska prozna besedila, ki imajo epsko notranjo formo in ki posegajo v življenje mladega človeka. Izbor literarnih del bo upošteval tudi kriterij, ki ga Michael Cart navaja v svojem delu *From Romance to Realism, 50 Years of Growth and Change in Young Adult Literature*. Ameriški literarni teoretik opredeljuje mladinski roman s citatom britanskega pisatelja in kritika Anthonyja Burgessa, ki je sredi šestdesetih let 20. stoletja v delu *The Novel Now* zapisal, da strokovni izraz označuje »vsako dovolj dolgo prozno delo, ki ga je moč vezati v knjigo« (Cart 1996: 12).

V skladu s takim, razmeroma širokim kriterijem izbora bo pričujoči članek podal okvirni kronološki pregled najbolj odmevnih uspešnic kakovostne daljše realistične proze, ki so jih ameriški avtorji izdali v ZDA do leta 1951 in po katerih so segali mladi bralci, čeprav morda prvenstveno niso bile namenjene prav njim. Ključni termin 'mladi bralci' se bo v tem kontekstu nanašal le na mladostnike, ki jih Svetovna znanstvena organizacija v skladu z različnimi teorijami in empiričnimi raziskavami opredeljuje s starostnim razponom od približno 10. ali 11. leta do 22. ali celo 24. leta (Kobal 2000: 62). Da je tako široka starostna razmejitev obdobja med otroštvom in odraslostjo utemeljena, tudi ko raziskujemo literarna dela, potrjuje tudi širok starostni razpon bralcev, ki prebirajo roman *Varuh v rži*.

2 Roman in ameriški mladostniki v 18. stoletju

Ameriška književnost se je v svojih začetkih, to je v 17. in 18. stoletju, močno naslanjala na angleško literarno tradicijo ter na angleško založniško in tiskarsko dejavnost. Ker sta se obe bistveno razmahnila šele v štiridesetih letih 18. stoletja, ko je tudi mladinski tisk postal tržno naravnana (Hunt 1995: 1), je vzporedno z oblikovanjem širšega bralnega telesa v Veliki Britaniji močno poraslo tudi zanimanje za literarno branje v Združenih državah Amerike. Dela, ki so bila namenjena mladim v Veliki Britaniji, je sprejel tudi ameriški knjižni trg. Tradicionalno je ponujal predvsem knjige, ki naj bi mlade bralce versko in moralno oblikovale, ter književnost za odrasle. Mladostniki so v izboru literarnih del, ki so nagovarjala odrasle bralce, vedno znova odkrivali tako prozo, ki je potešila tista njihova pričakovanja, na katera ni odgovorila literarna ustvarjalnost, ki jim je bila namenjena. Tako so tudi ameriški mladi bralci sprejeli za svoje romane tistih britanskih avtorjev, ki so si jih pred njimi prisvojili že angleški mladostniki. Mednje se uvrščata tudi roman Daniela Defoeja *Robinson Crusoe*, katerega polni naslov je bil *Robinson Crusoe, The life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe* (1719), ter roman Jonathana Swifta *Gulliver's Travels*, ki se je v celoti glasil *Travels into Several Remote Nations of the World, in Four Parts by Lemuel Gulliver First a Surgeon, and then a Captain of Several Ships* (1726).

Pisatelja Daniela Defoeja (1661–1731) angleška literarna zgodovina navaja kot enega izmed začetnikov modernega angleškega romana. V svoji največji uspešnici, v knjigi *Robinson Crusoe* (1719), je nagovoril bralce različnih starosti. Pritegnil jih je s prikazom eksotičnega okolja in povsem novega tipa glavnega junaka, ki je sposoben preživetja tudi v divjini. Roman je v toliki meri nagovoril mladino, da je sprožil številne razprave o tem, kaj je primerno branje za neodrasle bralce, saj naj bi s svojo 'nevzgojno' noto – glavni junak gre na morje kljub prepovedi staršev – slabo vplival na mladino. V skladu z dotedanjo izdajateljsko politiko naj bi književnost vzgajala mladino predvsem v poslušnosti in tako pripravljala bodoče odrasle na sprejemanje odgovornosti v obstoječem družbenem okolju. Med zagovornike Defoejevega romana, ki je v glavnem liku povzdigoval vrline, s katerimi se dotedanji literarni junaki niso mogli ponašati, na primer iznajdljivost, domiselnost in samostojnost, se je uvrstil celo Jean Jacques Rousseau. Roman so namreč v prevodu prebirali mladi tudi v drugih deželah in vprašanje primernosti Defoejevega pogleda na človeka in svet se je zastavljalo tudi v neangleško govorečih okoljih. Rousseau je v skladu s svojo filozofijo in iz nje izhajajočimi vzgojnimi principi v delu *Emile ou de l'éducation* zapisal, da je Robinson Crusoe predvsem knjiga za mlade bralce, saj se lahko učijo iz življenjske izkušnje romanesknega junaka (Hunt 1995: 43). V času, ko svoboda in individualnost nista imeli posebne cene, je Defoe tako začel novo obdobje tudi v mladinski književnosti, roman pa je v naslednjih štiridesetih letih doživel približno 150 priredb za mladino, ki je sprejela delo kot svojo literarno uspešnico (tudi pri nas).

Literarni zgodovinarji tako prodoren uspeh romanesknega dela pripisujejo splošno spremenjenemu pogledu na otroka in njegov razvoj. Otrok ni bil več izključno tabula rasa, nepopisan list, odvisen le od tega, kar mu privzgapajo odrasli, temveč bitje z njemu lastnim potencialom, ki naj ga vzgoja vzbudi in spodbuja. Taki vzgojni pogledi pa so zahtevali drugačno branje in nove spodbude. Domišljija je ponovno začela pridobivati veljavo. To je potrdil tudi uspeh romana

Gulliver's Travells/ *Guliverjeva potovanja* irsko-angleškega pisatelja Jonathana Swifta (1667–1745), ki je že leta 1727 v priredbi nagovoril mlade bralce. Izvirno delo, v katerem je alegorično bičal družbene in moralne razmere tedanjega časa, je izgubilo večji del svoje mračnosti, a ohranilo bistvo sporočila. Mladi so lahko v zgodbah spoznavali, da vse, kar se zdi enkratno, edino mogoče ali pravilno, ni vedno v resnici tako. S tem ko je besedilo izničilo absolutnost razmerij v materialnem svetu, je lahko prikazalo tudi različne poglede na kulturne dobrine, vrednote in običaje. Prepletanje ironičnega in humornega pogleda na svet in na dogajanje, ki v marsičem spominja na dogodke v 'normalnem' svetu, je prispevalo k priljubljenosti skrajšanega proznega dela. Priredba je postala velika uspešnica. Brali so jo mladi bralci vseh starosti na obeh straneh oceana, vendar pa se njena popularnost ni mogla primerjati z branostjo Robinsona.

3 Realistični roman v 19. stoletju

Če je proza, ki so jo prebirali ameriški mladostniki v 18. stoletju, praviloma prihajala iz Velike Britanije, pa so bili v 19. stoletju avtorji proznih del, ki so uspešno nagovarjala ameriške otroke in mladino, predvsem Američani. Knjižna izmenjava med matično književnostjo in novonastajajočo literaturo je bila sicer še vedno nadvse živa, a je vedno bolj postajala uravnotežena, saj je potekala v obeh smereh. Članek se bo v skladu s svojim namenom osredotočil na predstavitev najbolj odmevnih uspešnic, ki so jih napisali ameriški književni ustvarjalci. Razdelek bo ločeno predstavil dela, ki so bila napisana za odrasle in ki so jih mladi bralci sprejeli za svoja, in tista, ki so jih pisatelji in pisateljice napisali za mladostnike. Izbor vključuje le tista najbolj odmevna dela, ki so bila deležna večje pozornosti tudi na tujih knjižnih trgih.

3.1 Romani za odrasle, ki so postali mladinske uspešnice

V prvi polovici 19. stoletja so mladostniki navdušeno posegali po romanih angleškega pisatelja Walterja Scotta (1771–1832), ki so bili po mnenju tedanjih britanskih strokovnjakov za vzgojo »primerni tudi za mladino« (Hunt 1995: 18), čeprav jih je pisatelj napisal za odrasle bralce. Tudi v ZDA so bralci najpogosteje segali po njegovem najbolj priljubljenem zgodovinskem romanu *Ivanhoe* (1820), katerega istoimenski junak je pritegnil s svojo mladostno zagnanostjo, bojevitostjo in plemenitostjo. Po vzoru Walterja Scotta je začel pisati prozna dela Američan James Fenimore Cooper (1789–1851), ki je z izjemnim uspehom nagovoril ameriške mlade bralce, čeprav je pisal za odrasle. Utemeljitelj ameriškega zgodovinskega romana si je pridobil sloves tudi zunaj meja ZDA, najprej v Veliki Britaniji. Tudi njegove romane so prebirali bralci vseh starosti. Njegovo najbolj odmevno delo, serija petih zgodovinskih romanov z naslovom *Leatherstocking Tales* (1823–1841), so že v 19. stoletju prevedli v številne tuje jezike. Danes so ti romani sestavni del kanona ameriške (mladinske) književnosti.

Mlade bralce sta posebej pritegnila romana *The Last of the Mohicans: A Narrative of 1757* (1826) in *The Deerslayer or The First War-Path: A Tale* (1841), saj jim je v obeh glavni junak Natty Bumppo starostno najbližje. V *Poslednjem Mohikancu* je predstavljen kot tridesetletnik, v *Lovcu na jelene* pa kot dvajsetletnik, ki kljub

svoji mladosti zmore preživeti v divjini in si pridobiti prijatelje tudi med Indijanci. Med Nattyjevimi odlikami izstopata zanesljivost in oprezen pogum. Sposoben je stkati prijateljske vezi z Indijanci in to prijateljstvo je rdeča nit, ki povezuje dogajanje vseh petih del. Pionir je vedno pripravljen zaščititi šibke in pomoči potrebne. Je samozavesten in spreten v dejanjih in v izražanju: zmore zagovarjati svoje mnenje, ki se v marsičem razlikuje od pogleda večinskega dela ameriške družbe 19. stoletja. S tem ko so takega junaka ameriški mladi bralci sprejeli za svojega, so se ob branju vedno znova soočali s pozitivnim sprejemanjem 'drugačnosti', na primer s spoštljivim odnosom do indijanskih običajev in vrednot, z ekološkim pogledom na naravo in s kritičnim pogledom na družbo.

J. F. Cooper je bil deležen ostre kritike svojih sodobnikov predvsem zato, ker so njegovi indijanski liki tudi pozitivni, kljeni in občudovanja vredni značaji. Pisatelj je tako presekal z dotedanjim, izključno negativnim prikazovanjem indijanskih značajev in vsega, kar je bilo kakor koli povezano s staroselci. Tudi njegova karakterizacija glavnega lika je imela pozitivne in daljnosežne posledice, saj je z likom Nattyja Bumppa oblikoval prototip ameriškega pionirja, enega izmed simbolov ameriške kulturne zgodovine, s katerim so se vedno znova srečevali mladi bralci mejaških pripovedi.

V drugi polovici 19. stoletja so bili navdušeni bralci Cooperjevih romanov vsaj nekoliko pripravljeni na soočenje z največjo uspešnico 19. stoletja, z romanom *Uncle Tom's Cabin; or, Life among the Lowly* (1852), ki je zastavil glas proti segregaciji. Pisateljica Harriet Beecher Stowe (1811–1896) je delo napisala z namenom, da bi podprla gibanje, ki si je prizadevalo, da bi Afroameričani v ZDA postali enakopravni državljani, zato ga je namenila odraslim bralcem. Samo v prvem tednu so prodali 10.000 izvodov, kar je bila za sredino 19. stoletja neverjetna številka. Roman je užival vso podporo tedanje administracije, zato prvi izdaji niso sledili le številni ponatisi celotnega besedila, temveč tudi raznovrstne priredbe, ki so se osredotočale na bistvene sporočilne poudarke izvirnega besedila.

Pripoved *Koča strica Toma* je postala največkrat prevedeno ameriško delo 19. stoletja predvsem zato, ker zmore nagovarjati bralce različnih kultur in starosti. Danes se delo zaradi te svoje nadčasovne odlike uvršča med najbolj brano mladinsko prozo v svetovnem merilu. Mlade še vedno pritegne zgodba, ki s svojo karakterizacijo v bralcu spodbuja empatijo do vseh, ki morajo trpeti krivico. Zaradi vzbujanja takih človekoljubnih občutenj in utrjevanja zavesti o pomenu svobode, spoštovanja in kritičnega odnosa do družbe ostaja knjiga aktualna v vseh okoljih, kjer naj bi se mlade vzgajalo v duhu strpnosti in spoštovanja.

3.2 Romani, posebej napisani za mlade bralce

V devetnajstem stoletju se je v ameriški književnosti oblikovala tradicija ločenega pisanja literarnih del za dekleta in fante. Med romani, katerih junaki so posebej uspešno nagovarjali fante, si je veliko pozornost pridobil roman *Ragged Dick or Street Life in New York with the Boot-Blacks* (1868) pisatelja Horatia Algerja (1834–1899). Mlade bralce je pritegnil glavni junak, ki se je pri štirinajstih letih moral preživljati izključno z lastnim delom. Kot čistilec čevljev na ulici živi v revščini, a verjame, da bo nekoč bogat in uspešen. To mu tudi uspe, ker kljub priložnostim za pridobivanje materialnih dobrin na nepošten način ostane pošten in si tudi zato lahko z delom utira pot na družbeni lestevici. Mladostniki so z njim

dobili junaka, ki je posebej mit o 'ameriškem snu' kot o možnosti, da se vsakdo, ne glede na to, iz kako skromnih razmer izhaja, lahko poda na pot premagovanja družbenih ovir in vsestranskega uspeha. Dick uspeva, ker ima nadvse dobro mnenje o samem sebi, ker mnogi z njim ravnajo dobrohotno in ker se poskuša varovati tistih, za katere je očitno, da niso na pravi poti. Roman je ustrezal duhu časa, zato je tržišče zahtevalo vedno nove ponatise, Alger pa je po vzoru te uspešnice napisal še 100 knjig, v katerih nastopajo fantje, ki so v velemestu odvisni od svojega dela kot prodajalci časopisov ali poulični glasbeniki. Roman *Ragged Dick* se je kot najboljši Algerjevo delo uveljavil tudi med mladimi bralci v drugih angleško govorečih deželah ter bil preveden v več jezikov.

Istega leta, kot je izšla Algerjeva uspešnica, je za mlade bralke izšel roman *Little Women; or Meg, Jo, Beth and Amy* (1868), ki ga je napisala Louisa May Alcott (1832–1888). Družinski roman si je pridobil izjemno naklonjenost ciljne publike, saj je dekleta popeljal v družino, podobno tisti, ki so jih poznala v svojem okolju, ter jih opogumil pri iskanju njihove identitete. Izjemna popularnost pripovedi razkriva, da so dekleta že iskala svoje mesto v družbi, ki naj bi jim omogočilo samostojnost in neodvisnost. Toplina in blagi humor sta pritegnila tudi odrasle, in ker je bila prva naklada v dveh mesecih razprodana, je pisateljica napisala nadaljevanje, ki je izšlo leta 1869. Tudi drugi del, *Good Wives*, je pritegnil bralke. Leta 1880 sta oba dela izšla v knjigi z naslovom *Little Women (Male ženske)*. Roman je osvojil ameriško tržišče in prejel laskave ocene strokovne javnosti. S svojo vsebino in orisom med seboj zelo različnih dekliskih značajev je med bralkami utrjeval zavest o pomembnosti ženske v družbi in javnem življenju. Popularnost njenih del je še narasla, ko je pisateljica svoje zavzemanje za enakopravnost žensk podkrepila z aktivnim bojem za pridobitev ženske volilne pravice.

Literarni teoretik Michael Cart trdi, da so *Male ženske* prvi pravi ameriški roman za mladostnike, njegove literarne junakinje, sestre Jo, Beth, Meg in Amy March, pa »'uradno' prve ameriške mladostnice« (Cart 1996: 4). Knjiga se je uvrstila med klasična dela ameriške mladinske književnosti in je prevedena v številne jezike.

V istem času so se bralci obeh spolov srečali z romani Samuela Langhorna Clemensa s psevdonimom Mark Twain (1835–1910). V skladu z namenom tega članka bom predstavila le njegovi največji uspešnici, *The Adventures of Tom Sawyer* (1876) in *The Adventures of Huckleberry Finn* (1884). Obe deli (v slov. *Prigode Toma Sawyerja* in *Prigode Huckleberryja Finna*) sta si v najkrajšem času pridobili status uspešnic, ki ga nista nikoli izgubili. Danes se zaradi svoje izrazne umetniške moči uvrščata v sam vrh mladinske književnosti ter med največkrat prevedena in prirejena dela. Ob svojem izidu sta se romana bistveno razlikovala od drugih proznih besedil tistega časa tudi zaradi novega pristopa do bralca: branje naj zabava! Mladostniki so z veseljem pozdravili to novost in z navdušenjem prebirali Twainovi umetnini. Tom Sawyer se je z opisovanjem prigod domiselnega mlajšega mladostnika uveljavil med mlajšimi bralci, Huckleberry Finn pa kot zahtevnejše branje med starejšimi mladostniki. Huck, glavni junak dela, ki je nastalo kot nadaljevanje Toma Sawyerja, se namreč sooča s samim seboj, z iskanjem svoje osebne in družbene identitete. Je v precepu med poslušnostjo svojim notranjim občutjem in svojim védenjem o tem, kaj je družbeno sprejemljivo. Na sebi lasten način se odziva na družbene razmere, za katere čuti, da niso pravične. Zmore se prepustiti celi paleti čustev, tudi takim, ki so sad zavračanja posameznikov, skupin in družbe,

v kateri naj bi živel. S tem ko razmišlja o vprašanih svojega časa in prostora, se dotika občečloveških izzivov, s katerimi se soočajo razmišljujoči mladostniki vseh časov: vprašanj o svobodi, človeškem dostojanstvu, pravici do kritičnega mnenja in pomenu predpisov in zakonov.

Kljub temu da je večina kritiške publike ob izidu sprejela roman z odobravanjem, pa se je pisatelj soočal tudi z ostrimi kritikami. Leta 1885 ga je vrsta knjižnic zavrnila, češ da je knjiga zaradi prostaškega jezika neprimerna za kultivirane bralce. Pisatelj, ki se je zavedal vpliva takih ocen na porast zanimanja za literarno delo, naj bi svojemu uredniku napovedal, da bo zaradi tega nedvomno lahko prodal dodatnih pet tisoč izvodov. V prvi polovici 20. stoletja pa so nekateri literati kritizirali umetniškost sklepnih poglavij in jih ocenjevali kot odvečna. Med njimi je bil tudi Ernest Hemingway, vendar je kljub temu trdil, da je Huckleberry Finn najboljša ameriška knjiga in da celo vsa moderna ameriška književnost izhaja iz tega dela. V drugi polovici 20. stoletja, v času, ko je občutljivost za politično korektnost narasla do take mere, da so nekateri kritiki presojali dela preteklih obdobij z merili svojega časa, je bil roman ponovno ožigosan zaradi jezika, ki naj bi bil za Afroameričane žaljiv. Očitali so mu celo, da z Jimovo karakterizacijo utrjuje negativne rasne stereotipe. Nasprotno pa druge kritiške ocene poudarjajo, da je Twain napisal roman v obdobju po državljanski vojni, ko je narasla rasna nestrpnost, ter da Jimova karakterizacija jasno pokaže, da se je pisatelj boril proti segregaciji in rasizmu.

4 Najbolj priljubljeni realistični romani: 1900–1950

Konec 19. stoletja je bila ameriška mladinska književnost že povsem uveljavljena. Velike uspešnice so tudi v začetku 20. stoletja ostale odmevne na domačem trgu in na številnih tujih knjižnih tržiščih. Njihovi avtorji so z znanimi prijemi tudi v novem stoletju obdržali svojo razpoznavnost. V tem času so se v ameriški mladinski književnosti oblikovale in utrdile vse prozne vrste in realistični roman je vedno bolj postajal le eno izmed področij književnega ustvarjanja za mladino. Za pregledno sliko recepcije mladinskega romana pa je pomembno poudariti, da se je v tem času v kakovostni literaturi razmejitev med prozo za fante in dekleta začela izgubljati.

Na prehodu med 19. in 20. stoletjem izstopata dve uspešnici angleško-ameriške pisateljice Frances Hodgson Burnett (1849–1924): *Little Lord Fauntleroy* (1886) in *The Secret Garden* (1911). Oba romana sta imela širok krog bralcev v ZDA in v Veliki Britaniji, saj se zgodbi odvijata v Ameriki in v Angliji. *Little Lord* pripoveduje o ameriškem dečku, ki se z materjo preseli k svojemu trdosrčnemu angleškemu dedu. Roman, v katerem zmagata dobrotu in odpuščanje, je nagovarjal mlade in odrasle bralce. Postal je uspešnica ne le v Veliki Britaniji in v Ameriki, temveč tudi na drugih evropskih knjižnih trgih. Tudi roman *The Secret Garden* (v slov. *Skrivnostni vrt*) je bil preveden v številne tuje jezike, v strokovnih krogih pa je v 20. stoletju pridobival pomen. Pripoved o otrocih, ki morajo odraščati sami, o odraslih, ki ne zmorejo prerasti svojih čustvenih stanj in se ne znajo posvetiti drugim, o naravi in življenju v skladu z njo, o bolezni in smrti je danes znana kot pisateljčino najbolj dovršeno delo. Roman, v katerem se realistične prvine prepletajo s fantastičnimi, omogoča branje na več pomenskih ravneh, zato nago-

varja mladostnike vseh starosti. Literarna zgodovina uvršča *Skrivnostni vrt* med najboljša prozna dela, ki so bila v 20. stoletju napisana v angleškem jeziku.

Tudi prozna dela ameriško-kanadskega avtorja Ernesta Evana Thompsona (1860–1946), bolj znanega kot Ernesta Thompsona Setona, so postala prave mednarodne uspešnice. Ameriški in kanadski mladostniki so z največjim navdušenjem sprejeli roman *Rolf in the Woods* (1911). Avtor, ki je bil tudi ilustrator, naravoslovec in etnolog, je v tej knjigi predstavil petnajstletnika Rolfa, ki se zateče k staremu Indijancu. Ta ga sprejme k sebi in ga vzgaja v skladu s svojo tradicijo. Ko fant odraste, se odseli, a pridobljeno znanje in vedenje podaja mlajšim rodovom. Vezi, ki so se stkale med predstavnikom staroselcev in mladim Američanom, simbolno predstavljajo možnosti sožitja na ameriški celini. Roman se je uvrstil med najbolj popularne knjige med ameriški in kanadski mladostniki vseh starosti, zato je doživel številne ponatise in prevode (v slov. *Rolf gozdovnik*). Uveljavil se je tudi med odraslimi bralci, predvsem tistimi, ki so si prizadevali za oblikovanje življenja v sozvočju z naravo, ter tistimi, ki sta jih pritegnili indijanska kultura in skavtizem. Pisatelj je močno vplival na utemeljitelja skavtizma, lorda Badena Powla, zaradi česar je roman o Rolfu postal nadvse odmevna uspešnica v svetovnem merilu.

Povsem drugačen knjižni hit je bil roman *Seventeen: A Tale of Youth and Summer Time and the Baxter Family Especially William* (1916) pisatelja Newtona Bootha Tarkingtona. Čeprav je na humorni, mestoma celo satirični način predstavil prve ljubezenske izkušnje sedemnajstletnega junaka, je pritegnil mlade bralce. Prebirali so zgodbo o mladostniku, ki se v majhnem ameriškem mestu pred prvo svetovno vojno zagleda v igralko. Fant ne prisluhne dobrohotnim nasvetom svojih prijateljev, temveč se trudi, da bi bil videti starejši, da bi pritegnil pozornost 'svoje' lepote. Dokler ne spozna, da se je zmotil, s svojim vedenjem zabava vso okolico. Delo je ponovno vzbudilo večje zanimanje bralcev, ko je pisatelj za svoje kasnejše romane, namenjene odraslim bralcem, prejel dve Pulitzerjevi priznanji.¹

V tridesetih in štiridesetih letih 20. stoletja se je povečalo izdajanje knjig v serijah, ki so jih brali mladostniki vseh starosti. Ne vedno kakovostna dela so izhajala v velikih nakladah ter so še vedno ločeno nagovarjala dekleta in fante, s čimer se je pozornost bralnega telesa razpršila. V okviru tega članka je pomembno poudariti, da v tem obdobju realistični roman ni bil v ospredju literarnih prizadevanj proznih piscev, kar dokazuje tudi seznam del, katerih avtorji so v letih pred drugo svetovno vojno prejeli Newberyjevo priznanje² (Sutherland 1997: 638–639). Glede na to, da se Newberyjeva nagrada podeljuje za umetniški dosežek, priznanje ne prispeva le k promociji posameznega dela, temveč tudi k popularizaciji sorodnih stvaritev, zato je moč razumeti, da se je pozornost bralnega občinstva iz različnih razlogov obrnila k drugim literarnim vrstam. Kljub temu pa so desetletja pred drugo svetovno vojno pomembna za razvoj mladinskega romana, saj so se bralci srečevali z izborom raznovrstnih romanesknih žanrov.

Mladinski romani o konjih in kavbojih so šele v tem času prejeli priznanje kritične javnosti, čeprav so bili tradicionalno tipično branje ameriških mladostnikov. Joseph E. H. Dufaulta (1892–1942), ki je pisal pod psevdonimom Willi Roderick

¹ Najvišje ameriško priznanje za dosežke na literarnem, novinarskem in skladateljskem področju, ki se podeljuje od leta 1917.

² Priznanje za umetniško najbolj prepričljivo delo mladinske književnosti iz celotne bere iztekajočega se leta, ki se podeljuje od leta 1922.

James, je odgovoril na pričakovanja mladih bralcev z umetniško prepričljivim delom *Smoky, the Cowhorse* (1926). Roman, ki prinaša tipične ameriške teme in motive, je bil leta 1927 nagrajen z Newberyjevo medaljo. Mladi bralci so zgodbo o kavboju in njegovem konju sprejeli z izjemno naklonjenostjo. Z vsako novo izdajo se je bralno občinstvo širilo in popularnost romana je rasla. Newberyjevo priznanje je povečevalo prepoznavnost dela tudi v drugih angleško govorečih državah ter spodbudilo nove prevode.

Vendar pa se mladostniki niso ogrevali le za njim dobro znano romaneskno snov, temveč so iskali tudi knjige, ki bi v umetniškem jeziku prinašale novo, neznano, multikulturno tematiko. To dokazuje njihovo zanimanje za zgodovinski roman *The Trumpeter of Krakow*, ki je v njihov svet prinašal njim odmaknjen časovni okvir in povsem nepoznan vzhodnoevropski dogajalni prostor. Roman, ki ga je napisal Eric P. Kelly (1884–1960), je leta 1929 prejel Newberyjevo medaljo. Medkulturno bogato besedilo ponese bralce v Krakov, kjer so se trobentači tega mesta v 15. stoletju obvezali, da bodo v primeru ponovnih tatarskih vpadov s svojimi instrumenti priklicali pomoč iz drugih poljskih mest, tako da bodo lahko skupaj pregnali napadalce.

Zgodovinska tematika se v ameriškem romanu neredko navezuje na mejaško motiviko, mladinski roman pa je slednjo običajno povezal še z motivom odraščanja. Vsa ta motivika je pritegnila bralce romana *Caddie Woodlawn* (1935) pisateljice Carol Ryrie Brink (1895–1981). Knjiga jih je popeljala na Divji zahod, v čas, ko so pionirji živeli na robu civilizacije in ko so bila dekleta praviloma deležna povsem drugačne vzgoje kot fantje. V družini glavne romaneskne junakinje pa ni bilo tako, zato je jedro literarnega dela pripoved o dekletovem soočanju z odraščanjem, z vlogo ženske v družbi in z ženskostjo. Caddie je odraščala s svojim bratom, in ker sta bila oba deležna enakih pravic in dolžnosti, se mora v svojem dvanajstem letu soočiti z dejstvom, da bo morala opustiti del svojih 'nedekliških' navad in pričakovanj, ki se za dekleta ne spodobijo. Upira se omejitvam, ki jih zahteva 'vzgoja za dekleta', ne sprejme vseh ter končno ugotovi, da bo kljub vsemu lahko ostala to, kar je: pionirka. Zgodba je zaradi svoje prepričljivosti in umetniške dovršenosti prejela Newberyjevo nagrado, mladi bralci pa so 30 let prav vsako leto dočakali ponatis. Roman se je uveljavil tudi med bralkami v drugih angleško govorečih deželah in v prevodih.

Tedanji ameriški mladi bralci pa so najbolje pokazali svoj čut za pravo literaturo s svojim navdušenjem nad romanom *The Yearling* (1938), ki ga je Marjorie Kinnan Rawlings (1896–1953) napisala za odrasle. Delo, za katero je bila pisateljica nagrajena s Pulitzerjevo nagrado, je po izidu že odmevalo tudi med mladostniki. Ti so odkrili poetičnost jezika in novo podobo odraščanja. Večplastna pripoved je odraslim in zahtevnejšim mladostnikom prinesla razmišljanja o spreminjanju, ki ves čas poteka v naravi in v ljudeh, mlajšim bralcem pa zgodbo o življenju v naravi in samotnem zaselku ter o sožitju med srnjačkom in fantom. Knjiga je pritegnila najširši krog bralcev in doživljala ponatis za ponatisom. Zaradi njene izjemne popularnosti med mladimi bralci je avtorica izvirnik priredila tudi za otroke, roman pa se danes uvršča v mladinsko književnost. Knjiga je bila prevedena v številne tuje jezike (slov. prevod *V pomladi življenja*), danes pa predstavlja eno izmed najodličnejših del ameriške književnosti 20. stoletja.

Mladi bralci, željni pustolovščin, so pozdravili pustolovski roman *Call it Courage* (1940) pisatelja Sperryja Armstronga (1897–1976). Delo pripoveduje o fantu,

ki se odloči, da bo v spremstvu svojega psa odjadral na oddaljeni otok le zato, da bi se znebil strahu pred morjem. Pripoved o pogumnem mladostniku je pritegnila mlade bralce vseh starosti, saj je soočanje s strahovi izziv za vsakogar, zato je delo doživelo številne ponatise v ZDA ter v drugih angleško govorečih državah. Potem ko je roman prejel Newberyjevo priznanje, pa je bilo besedilo prevedeno v številne tuje jezike.

V času, ko so bili tudi Američani že sredi vojne vihre, je izšel roman *John Tremain* (1943) pisateljice Esther Forbes (1891–1967). Pripoved o štirinajstletniku, ki se sooča z grozotami vojne, je pritegnila mlade bralce, ki so, podobno kot glavni junak, poskušali z razdalje spremljati bojno dogajanje. Avtorica je gradila pripoved na resničnih zgodovinskih dogodkih, a zgodba prerase zgodovinski okvir, saj pripoveduje o junakovem doživljanju tragičnih dogodkov. Mladostniki, ki so odraščali med drugo svetovno vojno, so se lahko identificirali z literarnim junakom, z njegovimi strahovi in bolečimi izkušnjam, saj roman spregovori o občečloveških vprašanjih, ki jih v mladem človeku sprožita vojna in srečanje s smrtjo. Kljub tako zahtevni tematiki – ali pa morda prav zaradi slednje – je popularnost besedila rasla tudi v povojnem obdobju. Po oceni literarne zgodovine je roman vplival na razvoj mladinskega zgodovinskega romana do sedemdesetih let 20. stoletja. Tedaj pa se je pisateljica soočila z ostro kritiko zgodovinarja Christopherja Collierja, ki je trdil, da roman pretirano poudarja domovinska čustva ter podaja zastarelo in enostransko podobo zgodovinskega dogajanja.

V času neposredno po drugi svetovni vojni je literarna bera s področja romana bistveno skromnejša. Mlade bralce so pritegnila dela Lois Lenski (1893–1974), ki je v svoji prozi sistematično prikazovala življenje socialno in ekonomsko ogroženih otrok v različnih ameriških pokrajinah. Njeno najboljšo delo, *Strawberry Girl* (1945), za katero je prejela Newberyjevo priznanje, je pripoved o deklici, katere družina je prišla na Florido, da bi z obdelovanjem zemlje in gojenjem jagod preživela. Literarna junakinja se krivi pod težo obveznosti in dela, a ne obupuje, saj vse literarne osebe navdihuje upanje, da bodo tudi zanje prišli lepši časi. Pisateljici je uspelo uravnotežiti opise naravnih lepot dogajalnega prostora s socialno-ekonomsko problematiko dogajalnega časa ter v bralcih vzbuditi tudi sočutje do sovrstnikov. S svojimi socialnimi romani je zato uspešno nagovarjala mladostnike različnih družbenih okolij.

Do sredine 20. stoletja so popularni realistični romani nagovarjali mladostnike z različnimi romanesknimi žanri. Knjižni trg se je praviloma pozitivno odzival na pričakovanja mladih bralcev, saj so najbolj popularna dela doživljala številne ponatise in priredbe.

5 Družbena kritičnost romanesknih besedil in kritiški odzivi nanje

Prikazani mladinski romani so umetniška dela, ki so vpeta v literarno tradicijo ZDA in v njeno družbeno-zgodovinsko realnost, zato tudi vsako delo podaja podobo družbe, v kateri je nastalo. Kritiška javnost literarnih del praviloma ni presojala le z literarnega stališča, temveč je v skladu s časom in prostorom osvetljevala tudi njihove vsebinske poudarke.

Primernost določenega branja za mlade je eno izmed temeljnih družbenih vprašanj, s katerim so se ubadali vsi rodovi od pojava pismenosti, zato ne preseneča

dejstvo, da so se v 18. stoletju med strokovnjaki pojavile razprave o primernosti branja del, ki so bila namenjena odraslim. Literarna zgodovina opozarja, da je strah tedanjih avtoritet pred morebitnim negativnim vzgojnim vplivom pregnal šele nov pogled na razvoj mladega človeka. V prvi polovici 19. stoletja je strah pred (negativnim) vplivom literarnih del, ki so si jih mladi bralci delili z odraslimi, izražal bojazen pred izgubo privilegiranega položaja, ki si ga je beli človek izbral na ameriški celini. Zato je bil J. F. Cooper s svojim delom *Leatherstocking Tales* tarča nasprotnikov dialoga z Indijanci in vseh tistih, ki so na straneh njegovih romanov začutili družbenokritično ost. Svoje prepričanje in poglede je poskušal pojasniti v svojih delih, saj so romani o Nattiju Bumppu izhajali v časovnem razmiku 18 let. Tudi pisateljica H. B. Stowe, ki je bila deležna najglasnejše podpore ameriške administracije, je morala v dodatku, ki je spremljal drugo izdajo njene knjige, pojasnjevati, zakaj se zavzema za odpravo suženjstva.

Žensko vprašanje, na katerem so se ravno tako lomila kopja v času od 19. do sredine 20. stoletja, je prisotno v številnih mladinskih romanih, a v družinskem romanu *Male ženske* (Louisa May Alcott) postane ena izmed osrednjih tem. Roman zrcali spreminjajočo se družbeno realnost 19. stoletja z izpostavljanjem vprašanja vzgoje deklet ter vloge žene v družini in ženske v družbi. To je tudi tematika kasnejših uspešnic, na primer knjige *Caddie Woodlawn* (Carol Ryrie Brink), v kateri se junakinja sto let kasneje sooča z istimi vprašanji o enakopravnosti obeh spolov. Obe deli tudi nakažeta, da se obe junakinji zavedata pomena vertikalne mobilnosti, ki za dekleta ni samoumevna možnost. Nasprotno pa se v delih, ki so nagovarjala predvsem mlade moške bralce – kot v romanu *Ragged Dick* (Horatio Alger) –, pojavlja vprašanje horizontalne in vertikalne mobilnosti, ki se v skladu z ameriško tradicijo navezuje na pozitivno podobo posameznika in družbe ter na možnosti, ki jih država ponuja mlademu človeku. Istočasno pa delo opozarja na težak položaj otrok in mladostnikov, ki ne živijo v socialno in ekonomsko urejenih okoljih. Ker besedilo s posredno kritiko družbenih razmer gradi mit o 'ameriškem snu', ki naj bi vsakomur, ki je pošten in delaven, omogočal, da si pridobi ustrezen družbeno-ekonomski status, je bilo delo deležno le pozitivne kritike.

Romana *Prigode Toma Sawyerja* in *Prigode Huckleberryja Finna* (Mark Twain) razkrivata nove, ne vedno svetle plati ameriške družbe. Tom Sawyer opozarja na ločnice, ki so delile prebivalce majhnih socialno-ekonomsko močno razslojenih podeželskih mest. Predsodki in vraževerje sta le dva izmed številnih vzrokov, zaradi katerih med ljudmi ni niti osnovnega dialoga. Osrednja vprašanja v Huckleberryju Finnu pa so moralne dileme, s katerimi se mora soočati mladostnik, ki spozna, da živi v okolju, ki diskriminira posameznika, ki ne pripada večini. Huck, ki ima že zaradi svojega odraščanja in svoje družinske identitete kopicu težav s samim seboj, se tako sprašuje tudi o svoji družbeni identiteti. Njegovo potovanje po reki je polno globokih pretresov in kriz, ki jih spodbuja soočanje z družbeno realnostjo in z njegovo lastno samopodobo. Čeprav je Mark Twain junakove družbenokritične misli in besede izrazil z vso umetniškostjo literata, je bil roman Huckleberry Finn vedno znova tarča kritiškega napada. Kritike so se največkrat nanašale na jezik, s katerim se Huck – v skladu s svojim socialnim položajem – odziva na situacije, ki jim ni kos. Raba prostaških izrazov, ki izražajo fantovo nemoč, je bila občasen kamen spotike od prvega izida knjige do druge polovice 20. stoletja, ko se je zastavilo vprašanje, ali Twain s svojim prikazom

suženjske problematike le ni podpiral rasizma in diskriminacije. Resni literarni kritiki so to obtožbo argumentirano zavrnil.

V romanih *Skrivnostni vrt* in *Little Lord Fauntleroy* (Frances Hodgson Burnett) se pojavlja družbena kritika angleške družbe in njenih institucij, ki jih avtorica, naturalizirana Angležinja, primerja z demokratičnimi ZDA. Pol stoletja kasneje pa je roman *Strawberry Girl* (Lois Lenski) pokazal v marsičem drugačno sliko ZDA, saj zgodba opozarja na družbeno-ekonomsko zapostavljene državljane, ki morajo za preživetje zastaviti vse, tudi svoje zdravje in otroštvo svojih otrok. Težko tematiko pa kljub temu preveva upanje, da bo prihodnost svetlejša, zato delo, vsaj za mladega bralca, izgubi del svoje družbene kritičnosti.

Iz povedanega izhaja, da je bila v ameriškem realističnem romanu družbena kritika prisotna, čeprav se pojavlja na različnih pomenskih ravneh. Še več, v delih ni bila »le izraz že občutenih in že izraženih bivanjskih in družbenih problemov, temveč jih je tudi opredelila in razvila« (Lamarque/Olsen 1996: 451) do take mere, da jih je mladi bralec z večjo lahkoto prepoznal, se ob njih ustavil in razmislil. Vendar pa je bila misel o družbenih izzivih ter čustvenih in miselnih stanjih, ki so jih porodili, praviloma izražena posredno, na način in v jeziku, ki nista izzvala večjih kritičnih odzivov širše strokovne javnosti. Včasih, kot v primeru romana *Varuh v rži* in nekaterih mladinskih romanih druge polovice 20. stoletja, pa je družbena kritičnost prisotna tudi drugače, odseva v občutju obupa in mračnosti. O takih občutkih v literaturi razmišlja Roger D. Sell v delu *Mediating Criticism*, ko trdi, da »ko avtorji izrazijo svoje najtemnejše misli in občutja, lahko ustvarijo vez z bralcem in med bralci samimi in tako navdihujejo upanje, ki se porodi iz zavedanja, da človek ni sam (Sell 2001: 17).

6 Sklep

Predstavitev literarnega konteksta, v katerega se je zapisal Salingerjev roman *Varuh v rži*, dokazuje, da je sredi 20. stoletja roman za mladino imel že bogato tradicijo. Če se njegovi začetki iz specifičnih zgodovinskih razlogov navezujejo na angleško romanopisje, pa njegov nadaljnji razvoj razkriva povsem samostojen razvoj.

Ameriški mladinski roman je nagovarjal mlade bralce z raznolikimi žanrskimi oblikami, med katerimi so bili najbolj priljubljeni pustolovski, dekliški, družinski in socialni romani. Mnoge uspešnice so na voljo tudi v obliki priredb. Proučevanje odziva bralcev na umetniško najbolj dovršena dela razkriva, da so bili številni romani ponatiskovani več desetletij, nekaj del, ki izstopajo zaradi svoje izjemne občečloveške sporočilnosti, pa celo več kot sto let. Predpostavljamo lahko, da ti romani resnično zmorejo nagovoriti toliko različnih generacij, vendar pa je popularnost nekaterih besedil verjetno pogojena tudi s šolsko prakso in z umestitvijo posameznih del v kanon obveznega branja. Poglobljena multidisciplinarna analiza vzrokov bi verjetno lahko izpostavila tiste dejavnike, ki botrujejo takemu stanju. Sedanji družbeno-literarni kontekst in tisti, ki ga razkriva literarna zgodovina, pa nas lahko nagibata k prepričanju, da popularnost in velike naklade posameznih literarnih romanov v ameriški tradiciji niso nekaj zelo izjemnega.

Iz analize družbene kritičnosti, ki jo je moč razbrati v predstavljenih mladinskih romanih, lahko ugotovimo, da je mladinski roman občutljiv na dogajanje v

družbi in da se ta občutljivost razkriva v vseh romanesknih žanrih. Ugotovimo lahko, da stopnjo kritičnosti bolj kot narava žanra določata pisateljeva zavzetost in odločenost, da spregovori o določeni problematiki. Po drugi strani pa vsak žanr lahko izkoristi svojo specifično tematiko, ki mu lahko olajša ubeseditev kritičnih misli o času in prostoru, v katerem je besedilo nastalo. Nič ni bolj samoumevno, kot da se vojni roman sprašuje o domoljubju, družinski roman o vzgoji in emancipaciji, roman o odraščanju pa o osebni in družbeni identiteti, čeprav se vsi analizirani mladinski romani posvečajo tudi vprašanju identitete oziroma samopodobe. Tisti, ki temu vprašanju dajo večjo težo in glasneje izraženo družbenokritično noto, so predhodniki romana *Varuh v rži*. Mednje smemo uvrščati tudi roman Huckleberry Finn. Med obema deloma lahko povlečemo kar nekaj vzporednic. Junaka obeh sta mladostnika, ki doživljata svojo odtujenost, zato ni prav nič presenetljivo, da sta njuna avtorja imela zaradi fantovskega jezika podobne težave z (nekaterimi) bralci in delom kritiške javnosti. Za obe deli je namreč značilno, da fiktivna junaka ne izbirata besed in da izstopata iz zlate sredine mladinskega romana, ker svoje družbene kritičnosti ne zavijeta v izbrane besede, ki bi zastrle ostrino in morda preprečile kritiške napade. Roman *Varuh v rži* torej tudi v tem pogledu nadaljuje tradicijo ameriške mladinske književnosti, istočasno pa prinaša toliko novosti, ki niso bile predmet obravnave tega članka, da ga raziskovalci tega področja štejejo med predhodnike sodobnega mladinskega romana.

Viri

Michael Cart, 1996: *From Romance to Realism, 50 Years of Growth and Change in Young Adult Literature*. New York: HarperCollins.

Jonathan Crowther, 1999: *Oxford Guide to British and American Culture*. Oxford: Oxford University Press.

Julia Eccleshare, 2004: Teenage Fiction. V: Peter Hunt: *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. London, New York: Routledge.

Jerry Griswold, 2004: The USA: A Historical Overview. V: Peter Hunt: *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. London in New York: Routledge.

Dragica Haramija, 2003: *Žanri slovenskega mladinskega realističnega romana*. <http://www.ff.uni-lj.si/slovjez/sds/haramija05.doc>

Peter Hunt, 1995: *Children's Literature, an Illustrated History*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Darja Kobal, 2000: *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Peter Lamarque, Stein Haugin Olsen, 1996: *Truth, Fiction, and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

Karin Lesnik-Oberstein, 1994: *Children's Literature. Criticism and the Fictional Child*. Oxford: Clarendon Press.

Mary Lystad, 1980: *From Dr. Mather to Dr. Seuss. 200 Years of American Books for Children*. Boston: Schenkman.

Anne Scott MacLeod, 1994: *American Childhood. Essays on Children's Literature of the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Athens: University of Georgia Press.

J. D. Salinger, 1951: *The Catcher in the Rye*. London: Penguin Books. 1964.

Charles Sarland, 2004: Critical Tradition and Ideological Positioning. V: Peter Hunt: *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. London, New York: Routledge.

D. Roger Sell, 2001: *Mediating Criticism*, Literary Education Humanized. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Zena Sutherland, 1997: *Children and Books*. New York: Longman.

Deborah Cogan Thacker, 2004: Criticism and the Critical Mainstream. V: Peter Hunt: *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. London, New York: Routledge.

John Rowe Townsend, 1990: *Written for Children, An Outline of English-language Children's Literature. Fifth Edition*. London: The Bodley Head.